

1. Kasvatuksen historian tutkimus, mistä on oikein kysymys

Juhani Tähtinen (2008)

Joudun itse aina vähän hämmennyksen valtaan, kun minulta kysytään sitä, mitä kasvatuksen historia oikein tutkii, mikä on sen erityisala ja mihin se sijoittuu tieteiden kentässä. Oikeastihan tutkimusalamme kysymykset käsittelevät lähes kaikkea ihmisiin, kulttuuriimme ja yhteiskuntaelämään liittyvää, sisältäähän lähes kaikki ihmisten kanssakäyminen ja toiminta pedagogisia elementtejä. Lisäksi historian tutkimus voi tarkastella näitä hyvin useasta perspektiivistä käsin, kuten historiallisten toimijoiden ja ihmisten, säädösten ja instituutioiden, käytännötoiminnan ja yhteiskuntarakenteiden, ajattelun ja oppien, yhteiskuntakulttuurin tai erityisalojen näkökulmasta. Tätä alan historian tutkimuksen moninaisuutta lisää vielä se, että yhä yleisemmin historian tutkijat korostavat, ettei ole olemassa yhtä ainoata oikeata historiaa. Tähän liittyen puhutaan esimerkiksi historiallisen ajan monikerroksisuudesta ja -tasoisuudesta sekä historiantulkintojen suhteellisuudesta. Nämä uudet painotukset ovatkin kyseenalaistaneet perinteisen historian lineaarisen aikakäsitystulkinnan ja tähän läheisesti liittyvän historian edistystulkinnan. Tosin itse ajattelen, ettei näiden uusien tulkintojen myötä kannattaisi vanhaakaan kokonaan hylätä, kuten meillä helposti uuden innoittamana on tapana, esimerkiksi perinteisessä lineaarisessakin historiantulkinnassa on omat puolensa. Myös tämän portaalin eri tekstit – ja toivottavasti myös portaalissa käytävä keskustelu – ilmentävät omalta osaltaan tätä kasvatuksen historian ja yleisemmin historian tutkimuksen monien lähestymistapojen ja tutkimussuuntausten moninaisuutta.

Kasvatuksen historian osalta tätä moninaisuutta lisää se, että alan tutkimusta tehdään eri tieteenalojen puitteissa. Tämä ja se, että tutkimusta voidaan tehdä hyvinkin monesta tutkimustraditiosta käsin – ajatellaan vaikkapa aate-, sosiaali-, feministi-, mentaliteetti-, psyko-, mikro- tai makrohistorian tulkintojen erilaisia lähestymistapoja – tuo alan tutkimukseen hyvin monenlaisia tulkintahorisonttimahdollisuuksia. Joskus tuntuu siltä, että tämä lähestymistapojen moninaisuus ja tulkintojen kirjo on niin suuri, etteivät alan tutkijatkaan aina ymmärrä toistensa lähtökohtia ja tulkintoja. Tämähän ei luonnollisestikaan ole vain meidän tutkimusalamme ongelma.

Viime vuosikymmeninä historian tutkimuksen kentän tutkimuskirjoa on laajentanut hedelmällisellä tavalla niin sanottu ”lingvistinen käänne”. Tämän käänteen myötä toiset historioitsijat ovat alkaneet tarkastella menneisyyttä ennen kaikkea kielellisesti rakentuvana sosiaalisena konstruktiona, jossa korostuvat diskurssit, tekstit, kieli sekä näiden välittämät merkitykset. Postmodernien historian tutkijoiden mukaan diskurssien ja tekstien kantamat merkitykset antavat meille tarkoituksenmukaisemman tien menneisyyden tulkinnalle kuin esimerkiksi perinteinen henkilöhistoriallinen ja kontekstualisointia korostava historian tutkimus. Kaiken kaikkiaan, historian tulkinnat ovat siis moninaistuneet viime vuosikymmenien aikana. Ei siis ole olemassa yhtä ja ainoata historiaa, joka voitaisiin tavoittaa tutkimuksellisin menetelmin, kunhan vain käytetään oikeita tutkimusmenetelmiä ja esitetään korrekteille lähteille oikeita kysymyksiä. Tätä todentaa jo sekin, että historian tutkimuksessa, kuten kasvatuksen historiassa, tutkimusten aihepiirit, niiden tulkintojen viitekehykset ja tulkinnat ovat vaihtuneet merkittävästi vuosien saatossa. Viime aikoina kasvatuksen historioitsijoita ovat innoittaneet muun muassa ”uuden historian”, jonka juuret ovat kuitenkin jo 1960- ja 1970-luvuilla, esiin nostamat suuntauksiset ja näkökulmat.

Menemättä sen syvemmälle historiallisen tiedon epistemologisiin ja ontologisiin kysymyksiin voidaan vielä todeta tämän historian ja sen tutkimuksen moninaisuuden näkyvän selkeänä myös alan metodologisessa keskustelussa, jossa on käyty debattia muun muassa tutkimusalan perusteista ja menetelmistä. Tunnetun englantilaisen historioitsijan Keith Jenkinsin mukaan historian tutkimukseen

liittykin runsaasti kysymyksiä, joihin on vaikea antaa kaikkia tyydyttäviä vastauksia. Osa näistä kysymyksistä liittyy suorastaan historian tutkimuksen perusolemukseen ja mahdollisuuksiin sanoa mitään menneisyyden tapahtumista ja historiallisen tulkinnan rajoista, toiset taas siihen, mitkä ovat oikeasti historian tutkimuksen faktoja, lähteitä, ja onko yleensäkin mahdollista eläytyä menneisyyden ihmisten kokemusmaailmoihin. Joidenkin mukaan historian tutkimuksen tieteellisyyden tulee asettaa kyseenalaiseksi, koska historian kirjoittaminen lähestyy niin paljon taiteellisia ilmaisukeinoja. Suuriin historian kysymyksiin kuuluu myös se, korostuuko historiassa samanlaisuus vai eroavaisuudet, jatkuvuus vai muutokset ja katkokset. Entä millaisten ennakkoluulojen varassa itse kukin tulkitsee historiaa, onko näistä lainkaan mahdollista irtaantua kokonaan? Se, miten itse kukin esimerkiksi näihin kysymyksiin vastaa, määrittelee pitkälle sen lähestymistavan, joka meillä on historiaan ja sen tutkimukseen.

Pysyäkseen vielä kasvatuksen historian moninaisuudessa todettakoon, että kasvatustieteen sisällä on käyty jonkin verran keskustelua siitä, pitäisikö alan tutkijoiden käyttää kasvatuksen historian vai kasvatushistorian käsitettä. Ne, jotka kannattavat viimeksi mainittua, haluavat korostaa tällä sitä, että tutkimusala on oma itsenäinen kasvatustieteen osa-alueensa. Itse olen kuitenkin kasvatuksen historian käsitteen käytön kannalla. Tällä haluan korostaa sitä, että kasvatuksen ja koulutuksen historian pääpointti on siinä, että alan tutkimus tarkastelee tutkittavia ilmiöitä menneisyyden perspektiivistä käsin kuin myös sitä, että sitä tehdään eri tieteenaloilla (tätä ilmentävät sattuvasti myös tämän nettiportaalin eri kirjoitukset). Tätä tulkintaa puoltaisi myös se, ettei kasvatustieteen piirissä ole kehitetty mitään spesifejä kasvatuksen historian tutkimusmenetelmiä tai tulkintoja, jotka olisivat selkeästi vain tämän tieteenalan ”omia”. Samalla tämän yleisemmän käsitteen käyttö voi edistää omalta osaltaan eri tieteenaloilta tulevien tutkijoiden kohtaamista ja yhteistyötä. Tästä huolimatta kasvatuksen historian voi ja se tuleekin nähdä kasvatustieteen sisällä omaksi tärkeäksi ja itsenäiseksi tieteen osa-alueeksi.

Historian tutkimuksen moninaisuus

Historiantutkimuksessa keskeisellä sijalla ovat historialliset toimijat, tapahtumat ja ajattelutavat eli yleisemmin sanottuna kaikki mikä liittyy ihmisten elämään ja kulttuuriin unohtamatta luontoon liittyviä kysymyksiä sekä näihin liittyvien jatkuvuuksien ja muutoksien tutkiminen. Tutkimuksessa kysytään mitä-kysymyksen lisäksi kuinka- ja miksi-kysymyksiä, eri asioiden merkityksiä ja tarkoituksia historiallisessa ajassa. Kysyminen onkin yksi historioitsijan perusasenne, kuten esimerkiksi Anu Korhonen on osuvasti todennut. Menneisyshän ei kerro mitään, jos siltä ei kysytä mitään. Tutkimuksen yleisenä tavoitteena on menneisyyden ja sen toimijoiden ymmärrettäväksi tekeminen, samalla kun se tulkitsee omalla tavalla nykyisyyttäkin. Tämä ei tarkoita sitä, että menneisyyttä pyrittäisiin täysin tavoittamaan, vaan jokainen tulkinta menneisyydestä sisältää välttämättä tulkintaa, valikointia ja teoreettisenkin konstruktion tutkittavasta ilmiöstä. Historiantulkintoissa ovat siis keskeisellä sijalla historialliset toimijat, toimintaympäristöihin liittyvät tekijät ja aikaulottuvuus, johon tutkimuksen kohteet aina jotenkin liittyvät.

Aiemmin historian tutkijat olivat hyvinkin tarkkoja siitä, ettei tutkittu aivan nykyhetken ulottuvia kysymyksiä, ja varmaan näin on suurelta osin vieläkin, mutta viime aikoina tutkimukset, jotka tuovat tarkastelunsa aivan nykyhetken saakka, ovat lisääntyneet historian tutkimuksenkin piirissä. Esimerkiksi kasvatuksen historian alalla tämä on varsin yleistä, ja hedelmällistäkin. Toiset historiantutkijat, kuten Pertti Haapala, korostavatkin, että historian tutkimuksen keskiössä on toki menneisyyden rekonstruointi, mutta tämän lisäksi historiantutkimus avaa ja tulkitsee oman aikansa historiankäsitystä. Tästä näkökulmasta katsoen menneisyys ei ole nykyisyydestä irrallaan oleva tutkimuskohde, josta

tutkija voisi etäännyttää itsensä täysin. Näin tulkiten historiantutkimus on aina myös oman ajan tutkimusta, joka avaa tärkeitä näkökulmia nykyajan ajattelu- ja toimintatapojemme ymmärtämiseksi. Varsinkin sosiaalishistorian piiristä Haapalan esittämä ajatus historian, nykypäivän ja jopa tulevaisuudenkin läheisestä kytköksestä on yleinen. Toki historiantutkimukselle täytyy olla sallittua myös tutkimus, jota innoittavat ”puhtaasti” menneisyyden hahmottamiseen liittyvät tarkoituksperät. Se, miten itse kukin esimerkiksi tämän peruskysymyksen omalta kohdalta tulkitsee, vaikuttaa merkittävästi siihen, minkälaiseksi näemme historiantutkimuksen ja historiallisen tiedon luonteen. Joka tapauksessa historiantutkimuksen tietoon liittyvät omat tulkintaongelmaansa. Nämä johtuvat muun muassa siitä, että tutkimuksessa ei voi koskaan tarkastella menneisyyttä täysin aukottomasti, koska kaikkia menneisyyden tapahtumia ei voi kuitenkaan koskaan täysin rekonstruoida, esimerkiksi sen vuoksi, ettei historiallisista tapahtumista ole säilynyt lähteitä tai mitään muutakaan ”jälkiä”. Lisäksi historian tutkimuksessa tarkastellaan mennyttä lähes väistämättä ainakin jossakin määrin ”jälkiviisaan” perspektiivistä, vaikka kuinka pyrkisi välttämään anakronismia, josta historiantutkijoita on perinteisesti varoiteltu. Historiantutkimuksen menneisyyden tulkinnalla on siis rajansa, jotka tutkijoiden, kuten myös historiatiedon käyttäjien ja lukijoiden, on hyvä tiedostaa. Ylipäätään historian tutkimuksessa on keskeisellä sijalla tulkinnan argumentointi, johonka viimekädessä tehtyjen tulkintojen uskottavuus perustuu. Se, että historioitsijat esittävät omia tulkintojaan ja väittelevät niistä, on keskeinen osa historiantutkimusta ja kirjoittamista.

Kuten edellä olevasta on käynyt ilmi, historiantutkimuksen piirissä esiintyy hyvinkin erilaisia lähestymistapoja. Sama koskee itse tutkimusprosessia, tutkimusmenetelmiä ja myös tutkimusten lähdeaineistoa. Tämän vuoksi näihin liittyviä kysymyksiä ei voidakaan määritellä ja käsitellä eksaktisti, vaan jokaisen tutkimuksen yhteydessä nämä kysymykset pitää tutkijan määritellä itse. Toki eri suuntausten perustulkinnat viitoittavat pitkälti näihin nojautuvien tutkimusten peruslähtökohdat, usein myös tulkinnat. Tutkimuksen tarkasteluperspektiivien määrittelyssä, joka siis on erityisen tärkeä vaihe, on kyse oikeastaan tutkimuksen kontekstualisoimisesta. Lingvistiksessä tutkimusorientaatioissa, joka on tavallaan haastanut tämän perinteisen historiantutkimuksen lähestymistavan, tätä ei luonnollisestikaan korosteta siinä määrin kuin perinteisessä historiantutkimuksessa. Joka tapauksessa kontekstualisointi liittyy siihen, että tutkimukselle luodaan tarkoituksenmukainen tulkintakehikko, joka auttaa tutkijaa (myös tutkimusraportin lukijaa) ymmärtämään ja avaamaan tutkittavaa ilmiötä tarkoituksenmukaisella tavalla. Mikä on kulloinkin tutkimukselle ja tulkinnalle tarkoituksenmukainen konteksti, sen tutkija joutuu ratkaisemaan joka kerta erikseen. Kontekstin luominen on niin keskeisellä sijalla historiantutkimuksessa, että tämän luomisen voi nähdä yhdeksi tutkimuksen keskeiseksi tulokseksi, kuten esimerkiksi Markku Hyrkkänen on korostanut. Ei siis ole olemassa yhtä, primääriä, kontekstia, josta käsin eri tutkimuskysymyksiä voisi tulkita automaattisesti ja tarkoituksenmukaisesti, siis taas yksi tekijä, joka lisää historiallisen tutkimuksen haasteellisuutta. Tämä tietysti aiheuttaa tutkijassa ahdistusta, mutta sen kanssa on vain tultava toimeen.

Mahdollisia uusia avauksia kasvatuksen historian kentälle

Kun pohditaan kasvatuksen historian asemaa tutkimuskentällä, se ei ole juuri tällä hetkellä kovin vahva, jos tätä tarkastellaan resursoinnin näkökulmasta. Tästä huolimatta alalta ilmestyy jatkuvasti mielenkiintoista ja hyvin varteenotettavaa tutkimusta. Alan tietystä vetovoimasta puhuu sekin, että vuodesta 2005 lähtien kasvatuksen historian verkoston (ks. www.kasvatuksen-historia.fi) järjestämille kasvatuksen historian päiville on kokoontunut vuosittain puolesta sadasta sataan osallistujaa.

Myös korkeatasoisia ja mielenkiintoisia väitöskirjoja ja muita tutkimuksia, joissa on hyvinkin hedelmällisiä, monitieteisiä ja uusia uria avaavia lähestymistapoja, julkaistaan alalta jatkuvasti. Yhtenä merkinä tästä on se, että yhä useammin historian tutkimuksessa hyödynnetään muiden tieteiden teoreettisia tulkintoja ja metodologisia mahdollisuuksia. Tästä huolimatta kasvatuksen historian harrastajien piirissä tulisi pohtia ja tehdä kaikkensa sen eteen, miten oma tutkimusalamme saisi paremmin resursseja ja sitä myötä myös aktiviteettia. Myös uusia tutkimuksellisia avauksia kentälle tarvitaan. Voisiko yksi tällainen avaussuunta liittyä niin sanottuun globaalihistoriaan? Tämän kautta kasvatuksen historian tutkimus voisi kiinnittyä nykyistä vahvemmin kansainväliseen tutkimukseen ja ehkä tarjota kasvatusta- ja koulukysymyksiä muista perspektiiveistä tarkasteleville nykyistä enemmän uusia hyödyllisiä näkökulmia. Globaalihistoriassahan painottuu sellaisten ilmiöiden tutkimus, jotka eivät ole sidottuja paikalliseen, esimerkiksi Suomen, kulttuuriin ja kontekstiin. Eikö kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät kysymykset ole juuri tällaisia, vaikka näihin liittyviin ratkaisuihin on luonnollisesti aina vaikuttanut kunkin maan kansalliset perinteet ja tilanteet? Kansainvälisen perspektiivin korostaminen ei tietenkään tarkoita paikallisen ja mikrotutkimuksen merkityksen sivuuttamista, koska jos halutaan saada jostakin tutkittavasta ilmiöstä monipuolinen ja syvälinen kuva, edellyttää tämä lähes väistämättä paikallisten, jopa yksittäisten, toimijoiden tutkimista. Eivätkä globaali- ja mikrotarkasteluperspektiivit ole keskenään välttämättä lainkaan ristiriidassa keskenään, päinvastoin niitä molempia tarvitaan, jos menneisyyttä halutaan tutkia ja ymmärtää kokonaisvaltaisesti. Valtakunnanrajoja, ja laajemmin länsimaisen perspektiivin, ylittävä historiankirjoitus ja tulkinta voisivat kuitenkin tuoda mukanaan jotakin hyvinkin hedelmällistä.

Toinen uusia avauksia kasvatukseen ja koulutukseen liittyviin kysymyksiin tuova lähestymistapa voisi olla niin sanottu kontrafaktuaalinen historia, jossa kysytään toteutuneen historian sijaan historian kulun eri mahdollisuuksien perään. Kyse on siis ”jossittelun” historiasta, jossa peräänkuulutetaan sitä, mitä olisi tapahtunut, jos asiat olisivat tapahtuneet menneisyydessä toisin kuin on tapahtunut ja sitä, miten tämä olisi vaikuttanut tulevaisuuteen (ks. esim. Mari K. Niemen ja Markku Jokisipilän vuonna 2006 toimittamaa teosta *Entäs jos...: lisää vaihtoehtoja Suomen historiaa*). Tällaiset pohdinnat voisivat syventää hedelmällisellä tavalla käsityksiämme tutkimuskohteestamme ja tuoda esille sitä, kuinka esimerkiksi erilaisiin kouluratkaisuihin on liittynyt usein monia mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja. Toki historian tutkijoiden tulkintoihin liittyy yleisesti tällaista pohdintaa, mutta systemaattisesti toteutettuna, kunhan lähdemateriaali antaa tällaiseen mahdollisuuksia, tällä voisi olla alallemme jotain annettavaa. Toki tähän lähestymistapaan liittyy runsaasti kysymysmerkkejä, eikä tämä missään nimessä riitä yksinään. Historiantutkimuksen peruskysymykset ”mitä ja miksi”, ovat kaikista uusista hahmotteluista huolimatta pysyneet, ja pysyvät varmaan jatkossakin, historian tutkimuksen pääkysymyksinä. Mutta uusia näkökulmia ja uutta avaavaa keskustelua me tarvitsemme aina, eikö.